

Rudolf Steiner

TŘI STUPNĚ PROCITÁNÍ LIDSKÉ DUŠE¹

přednáška v Praze 28. dubna 1923

Dnes bych chtěl z esoterního hlediska připojit něco k tomu, o čem jsem včera mluvil ve veřejné přednášce. Co vám dnes chci říct, to by měl být skutečně jakýsi esoterní dodatek. Když člověk vrůstá z onoho stavu, který jsem včera nazval životem před zrozením, když vrůstá prostřednictvím zárodečného života do fyzické pozemské existence, spatřujeme, jak se v tomto hmotném životě projevuje duchová duše, která je na počátku skrytá, skoro jako by bytost dítěte usínala do fyzického pozemského světa. Vidíme, jak je život dítěte ve vztahu k vnějšímu světu něco jako snění, z něhož teprve pozvolna procitá. Nalezneme ale trojnost jevů, které charakterizují stupně procitání na zvlášť nápadných místech. Leckdo tuto trojnost pozoruje s onou niternou radostí a oddanou láskou, s níž stále sleduje dospělý člověk dítě. Ale úplný význam této trojnosti nám vzejde teprve tehdy, když dokážeme s pomocí duchovní vědy sledovat život duchovní duše ve fyzickém těle. Touto trojností myslím to, že se dítě učí chodit, že se učí mluvit a učí se myslet. Víte, v jak raném údobí člověk prodělává tuto trojnost. Takto totiž vypadá to pořadí, které má hlubší smysl. Hned uvidíme, proč má onen hlubší smysl právě toto pořadí. Mohlo by vypadat i jinak, ale přirozené je přeci jen právě toto pořadí.

To, že se dítě učí chodit, je něco, co jenom jednostranně poukazuje na řadu věcí, které si dítě osvojuje zároveň. Dítě vstupuje do světa tak, že je v úplně jiném rovnovážném stavu, než když se ve světě pohybuje

¹ Přeložil T. Zdražil.

později. Zároveň s tím souvisí, že si člověk osvojuje pravé používání paží, že také správně zapojuje svůj lidský organismus do polohy, která odpovídá vztahu člověka ke světu, že si v pozemském životě získá vskutku lidské pohybové schopnosti. To se dítě musí naučit ze všeho nejdříve. Z toho, co si člověk ze svého organismu osvojuje v této době jako pohyblivost, z toho plyne to, co ho uvádí do stavu rovnováhy vůči pevnému, tekutému a plynnému prvku. V tom všem se ale zakládá ještě něco jiného. Když se člověk věnuje všem těm činnostem, kdy se učí chodit, udržovat rovnováhu, užívat paže a prsty, ovlivňují tyto pohyby, k nimž dochází v celé jeho tělesné soustavě, onen horní systém, který je základnou pro rozvoj lidské řeči. Napínají se tím svaly, pohybuje se krev, ovlivňuje se éterné tělo člověka, přenáší se to na fyzické, éterné, astrální orgány dechu, pokračuje to dál a působí jako určitá plastická činnost na mozek. Řekli bychom: přenáší se to na ty orgány, které z nitra člověka umožňují vznik mluvy na základě nápodoby okolí. Mluva je proměněný pohyb a proměněná rovnováha člověka. Ten, kdo dokáže dospět z náhledu duchovní a duševní podstaty k poznání skutečnosti, vidí, jak se i v melodickém prvku řeči jen dále projevuje jistá dovednost - nikoliv jako výsledek, ale jako úsilí, které dítě musí vyvinout, aby získalo tuto dovednost, kterou má ruka při uchopování nějakého předmětu. Co žije v rytmu řeči, se vyjadřuje ve způsobu, jak člověk pokládá při chůzi chodidla, jak se při chůzi pohybuje. Má to velký význam, když sledujeme, zda dítě, které se učí chodit, našlapuje nejdříve na patu, na břicho chodidla, nebo na špičku. Z mluvy dál vyrůstá, co v člověku probleskuje jako dětské myšlení. Chůze, mluva, myšlení: vyvíjejí se z onoho ztlumeného, zasněného stavu vědomí. Když se člověk zrodí a ještě tyto věd neovládá, je tato síla přeci jen v člověku přítomna jako poslední dozvuk, tak jako existoval v životě před zrozením. Duchovní věda nám může ukázat, jak to v tomto životě před zrozením vypadalo. První hlásky nejsou takové, které by odražely myšlení, nýbrž vycházejí z příjemných a nepříjemných tělesných prožitků.

Jak vypadala chůze, mluva a myšlení v před zrozením? Kdo vidí projevy tohoto myšlení, jak vyplývají z dítěte, a sleduje je zpětně, tomu mizí v neurčité temnotě. Vynoří se mu opět teprve v době těsně před pozemským zrozením. Tehdy zřítme duchovně-duševní bytost člověka, jak se duchovně stýká s oněmi bytostmi, které jsem ve své knize *Tajná věda v náryse*² popsal jako anděly. Je to setkávání, které lze charakterizovat tak, že řekneme: tady se myšlenky nemyslí a nevyslovují abstraktním způsobem, nýbrž sem a tam od bytosti k bytosti plyne živoucí myšlenkový proud a vzniká živoucí propojení s andělskými bytostmi.

Z toho, co vplynulo do lidské duše jako síla, se vyvíjí něco, co ale vystoupí později jako síla myšlení, představování. Nosíme to v sobě, abychom se mohli správně dorozumět s druhými lidmi. Pomyslete jen, co bychom byli, kdybychom nebyli myslícími bytostmi! Vše, co jsme jako lidé mezi sebou, jsme tím, že jsme myslícími bytostmi. Zde na zemi se dorozumíváme jako člověk s člověkem myšlením, které vkládáme do mluvy. Způsob, jak se dorozumíváme myšlením, tento způsob máme ze spojení s anděly v době před zrozením. Ovšem stejně jako s anděly můžeme být ve styku s lidmi, kteří se nacházejí v životě mezi smrtí a novým zrozením, takže to má charakter bezprostřední myšlenkové mluvy. Avšak styk s hierarchií andělů je nadto povznášející, neboť nedává pouze uspokojení duši, nýbrž také sílu, která se zjevuje opět v myšlení, jež si dítě osvojuje na třetím stupni svého pozemského života.

Pohledme nyní na druhý stupeň, na mluvu. Už není tak výlučně vázána na nervově-smyslový systém jako myšlení. Mluva je vázána na rytmický systém člověka, na to, co se projevuje v životě dechu, v oběhu krve. Pokud sledujeme, co si tu dítě vydobývá v nápodobě vnějšího světa jako mluvu, až do života před zrozením, potom shledáme, že má člověk tyto síly z onoho styku, který mohl v žití mezi smrtí

2 Steiner, R.: *Tajná věda v náryse*. Breznice, 1997.

a novým zrozením udržovat s druhou hierarchií archandělů, bytostí, které vládou národním společenstvím, které mají tuto úlohu, právě protože mají k člověku takový vztah, jak jsem to naznačil. Síly, jichž nabývá člověk stykem s archandělý, se noří do temnoty noci a zjevují se opět v silách pozemské mluvy, jejíž prostřednictvím se dorozumíváme s jinými lidmi. Co bychom byli jako lidé mezi sebou bez mluvy, bez toho, že bychom dokázali nalít éternou substanci myšlenkových vln do hrubších vzdušných vln, které zprostředkovávají mluvu! Síly, jež způsobují, že se náš rytmický systém stává nositelem hutnějšího zjevení, máme od hierarchie archandělů. A tak to lze sledovat zpět do života před zrozením. Můžeme nejen abstraktně říci, že člověk tady žije mezi duchovými bytostmi; můžeme také zcela určitě říci, jaký dar nám do pozemského života ten nebo onen druh bytostí propůjčil. Jsme těmto bytostem vděční - to znamená: nacházíme se vůči těmto bytostem ve správném vztahu, když říkáme: za své myšlení vděčím andělům, za svou mluvu vděčím archandělům.

Vraťme se nyní k tomu prvnímu, co se dítě učí: k chůzi, kdy se dítě učí udržovat rovnováhu. S tím je spojeno víc, než si obvykle myslíme. Je s tím spojeno uskutečňování zcela určitého fyzického děje ze síly já, které z člověka jako plazícího se tvora dělá vzpřímenou chodící bytost. Já je to, co člověka vzpřimuje. Astrální tělo je to, co působí do prožitků mluvy vzpřímené bytosti. Éterné tělo je tím, co to vše prodchne silou myšlení. Všechno to ale působí do fyzického těla. Když pozorujeme zvíře, které nese svou páteř vodorovně, pak je všechna činnost, veškerý pohyb, celé jednání, vše, co má svůj původ v astrálním světě, něco úplně jiného než u člověka, který jedná jako bytost obdařená vůli na základě svého vzpřímeného, svislého postoje. Co jsou u člověka stavy, které se odehrávají v já, astrálním těle a éterném těle, to je ve fyzickém těle určitý druh spalovacích dějů. Zde jde o místo, na němž se bude moci setkat fyzická věda, pokud bude mít snahu se zdokonalit, s antroposofií.

Musíme říci: spalovací děje mají u člověka jinou podobu než u zvířete.

Pokud působí plamen organické bytosti vodorovně, zničí to, co vzniká 7.e svědomí. Co vychází z mravnosti, ze svědomí, nemůže působit do ultra. Že tímto plamenem v člověku proudí svědomí, souvisí s tím, že plamen vůle v člověku stojí svisle k zemi. Dítě se dostává do této souvislosti s mravností a se svědomitostí stejně, jako nachází rovnovážnou polohu ve vnější fyzické skutečnosti. Tím, že se dítě učí chůzi, do něj také hluboce zasáhne lidská morální povaha, ano, dokonce bych řekl, že dítě prodchnou síly zbožnosti. Jsou to vskutku vznešené síly, jejichž vliv sem zasahuje, když dítě přechází z horizontálního pohybu do chůze. Pokud tyto síly sledujeme v temnotě dětského vědomí, vedou nás k ještě vyššímu styku člověka s bytostmi, které nazýváme prášily, *archai*. Co člověk prodělal ve svém životě před zrozením, to vše v pozemském životě doznívá. Chceme-li něco připojit k oné modlitbě: za své myšlení vděčím andělům, za svou mluvu vděčím archandělům, chceme-li k tomu připojit něco třetího, musíme říci: za nalezení svého místa ve fyzických a morálních silách pozemského života vděčím archai, které to mají od ještě vyšších bytostí.

A nyní si můžeme zodpovědět otázku: jak se to stane, že člověk, který měl před zrozením projasněné vědomí, si pak do života vnáší vědomí ztlumené? V něm mizí vše, co můžeme shrnout pod pojmy síly chůze, síly mluvy, síly myšlení, které jsme obdrželi od vyšších hierarchií, abychom je zušlechtili. Tím vidíme, že nás to, co nás činí lidmi, čím jsme lidé mezi lidmi, staví do souvislosti s vyššími božskými duchovými světy. Do těchto božských duchových světů vstupujeme během pozemského života jistým způsobem stále znovu, je to tak, že si musíme říci: Pro lidskou bytost má stav spánku, z něhož se rodí sny, přinejmenším stejný význam jako stav bdělosti. Když přechází člověk z bdělého stavu do spánku, odmlčí se právě ty tři schopnosti, které si člověk osvojuje tak, jak jsme popsali. Odmlčí se představování, mluvení i vnější činnost. Ovšem můžeme si všimnout, jak člověk, jehož myšlení mlčí, přichází

do blízkosti andělů v té míře, v níž zmizely myšlenky z jeho vědomí, jak přichází do blízkosti archandělských bytostí, když ustává činnost jeho schopností mluvit. V té míře, v níž se oddává dokonalému klidu, blíží se utišením své činnosti bytostem archai, prasilám.

Jde ale především o to, abychom se právě ve stavu spánku dostali důstojným způsobem do blízkosti těchto tří hierarchií, abychom se dostali do blízkosti andělů, archandělů a archai. Zde leží bod, kde by bylo zvláště potřeba hovořit s lidmi této doby, neboť velmi mnoho z toho, jak se dostaneme do blízkosti andělů, závisí na tom, jakou podobu má myšlení v době, kdy bdíme. Na tom, jak důstojným způsobem člověk používá síly své řeči, závisí, zda se dostane důstojným způsobem do blízkosti archandělů. Na způsobu, jak správným způsobem používá své pohybové schopnosti a svůj morální smysl, závisí, zda se dostatečně důstojně dostane do blízkosti bytostí archai.

Žijeme dnes v takové době, kdy už lidé nemívají rádi ve svém myšlení něco, co přesahuje hmotný svět, kdy se nechávají podněcovat vnějším světem. Samostatné, čisté myšlení, jak jsem to požadoval už před třiceti lety jako základ morálních náhledů v knize *Filozofie svobody*³, se hledá a buduje v dnešních dětech bohužel velmi málo. Ale právě tímto myšlením, které by ještě Goethe a Schiller nazvali idealistickým myšlením, se člověk vytrhuje z pouhého světa bdění v pozemském životě a ponechává si něco pro stav spánku. V našem myšlení neseme tolik síly, abychom se dokázali přiblížit andělům, kolik v něm máme idealismu. A v našich krocích, které musíme podniknout směrem k andělům, je tolik ochablosti, kolik materialismu působí v našem myšlení. Ve stejném smyslu musím poznamenat, jak propadají během spánku ahrimanským elementárním bytostem ti lidé, kteří kvůli nedostatku idealismu, jež v bdění rozvinou, nenalézají síly, aby se přiblížili andělům, a jejich myšlení se musí obrátit k ahrimanským bytostem. Je to krásné, když se dítě naučilo tak bezprostředně myslet způsobem, který si většina lidí už vůbec nedokáže

³ Steiner, R.: *Filozofie svobody*. Praha, 1991.

představit! Myšlení dítěte bezprostředně poté, co se naučilo myslet, je plno duchovosti. Je nádherné sledovat, jak se děti v době, než jsou nahlodány materialismem, jako v letu pohybují vstříc svým andělským bytostem, jak se spojují s andělskými bytostmi během spánku. Tak lze říci: ve spánku vyhledáváme - ale pouze prostřednictvím idealismu, prostřednictvím produchovnění myšlenkového světa - ony světy, z nichž pocházíme, abychom se jako lidé mezi lidmi naučili myslet.

A když pohlédneme na mluvu: právě tentýž význam, který má idealismus v myšlenkách pro styk s anděly, má idealismus celého smýšlení pro styk člověka s archandělskými bytostmi během spánku. Člověk, který ze svého smýšlení dokáže vlít do slov, které směřuje k druhému člověku, dobrotu, laskavost, který se umí vžít do duše druhého, který ho jednoduše neopomíjí, ale věnuje se mu s veškerým možným zájmem, takový člověk má smýšlení, které lze nazvat idealistické dobrotivé smýšlení, a to je to, co také dodá mluvě laskavý tón. Když astrální tělo a já přešly do spánku, dává toto smýšlení právě astrálnímu tělu a já, které se účastní vzniku řeči, sílu přiblížit se archandělským bytostem, zatímco nesociální, sobecké smýšlení je to, co tyto síly rozptyluje do světa ahrimanských elementárních bytostí. Takže člověk, když přejde do spánku a neužívá řeč idealistickým a správným způsobem, vlastně své lidství ztrácí.

Právě tak tomu také je, když vykonáváme naše skutky tím způsobem, že tím ostatním lidem prospíváme, že jsme si vědomi, že člověk není bytostí, která by žila jen v těle, nýbrž že člověk je svou niternou podstatou duchovou bytostí. Neboť z tohoto vědomí vzejde úcta také vůči druhým lidem jako duchovým bytostem. Z činnosti, která vznikne z tohoto postoje, získáme do stavu spánku tu sílu, jež nás správným způsobem přibližuje bytostem archai. Na druhé straně, nejsme-li schopni konat skutky, které by byly lidem prospěšné, nejsme-li si z člo-

věka schopni uvědomovat více než jeho tělesnou bytost, rozptylujeme odpovídající síly ve světě ahrimanských elementárních sil: odcizujeme se lidské přirozenosti jako takové.

Tak si přinášíme trojnost darů z života před zrozením, propojujeme je ale trojím způsobem opět s jejich původním zdrojem v době mezi usnutím a procitnutím, kdy ztrácíme své vědomí, kdy ale vždy přicházíme do blízkosti těchto bytostí. Je tomu potom obdobně jako zde na zemi, kde musíme ze tří zdrojů udržovat styk s jinými lidmi a tyto tři zdroje máme v myšlení, v řeči a v konání. Tak stojíme v průběhu života ve spánku v trojím vztahu k duchovnímu světu: k andělům, archandělům a archai.

Jaký vztah tady navazujeme s těmito bytostmi, má pro nás rozhodující význam, když projdeme branou smrti. Neboť duchovním zřením lze poznat, jak se člověk může blížit víc a víc andělským bytostem, archandělským bytostem a archai. Ovšem je v tom také něco, co může být pro budoucí lidstvo velmi zlé, pokud se zcela oddá ahrimanským elementárním bytostem a materialismus se bude čím dál víc usazovat v myšlení, mluvě i konání. Ale díky duchovému světu mají dnes v sobě lidé - přinejmenším jejich většina - tolik dědictví z dobrého smýšlení v myšlení, mluvě a jednání, že materialismus dnes nemůže zničit úplně všechno. Ze současného života nemají silně materialističtí lidé příliš mnoho, aby se dostali do blízkosti hierarchií, ale přivádějí je k nim ještě zdroje z minulého života. Ale lidstvu by se snadno mohlo dostat jiné odměny, pokud nezíská duchovní pojetí života. Idealizování myšlení, mluvení a činnosti dává člověku možnost, aby navázal jaksi nová spojení se třemi druhy božských duchových bytostí, anděly, archanděly a archai, které člověk potřebuje pro dobu mezi smrtí a novým zrozením. Pokud by člověk jinak v této době neměl souvislost s anděly, musel by se v daleké budoucnosti rodit jako bytost ochromeného myšlení. Pokud by nevešel do spojení s archanděly, rodil by se jako bytost neschopná řeči, a pokud by neměl souvislost s archai, jako bytost s chromými údy a ochromenými morálními impulsy. Je nyní v rukou pozemského lidstva, zda ho jeho

civilizační a kulturní materialismus zničí, anebo **zda** M produhovnělým životem pozvedne vzhůru do výšin, které jsem v« NVŮ **knize Tajná věda v náryse** nazval jupiterským vývojovým stupněm pozemského bytí.

Antroposofie není žádnou teorií. Každé slovo, každá myšlenka vchází **do našeho** celého myšlenkového života, do naší celé lidské duševní **bytosti**. Nemůžeme jinak, než si myslet: jsi mrzákem, když nemáš **správnou** souvislost s vyššími bytostmi. To nám dává také pocit **zodpovědnosti** v morálním životě vůči duchovému světu, a z něj si člověk **získá správný** pocit zodpovědnosti vůči fyzickému světu. Pouze z něj to **přijde**. Když se zamyslíte nad tím, co se tu děje s člověkem, jak se **idealismem** myšlenek dostává do blízkosti andělů, jak se slovy, tím, co **obsahuje** jeho mluva z idealistického smýšlení, dostává do blízkosti archandělů, jak se tím, co je v jeho skutcích prodechnuto idealismem, přibližuje bytostem archai, jak se během spánku pozdvihuje k těmto třem hierarchiím, potom také pochopíte to, co nám ukazuje antroposofické bádání: že to, co je lidským osudem, je utkáno tímto způsobem. To vše pronášíme branou smrti a později to procitne ve vědomí. Po smrti musíme našim myšlenkám dávat podobu ve styku s anděly. To, co v sobě máme jako smyslem, nám pomáhá při tvorbě představ. Podle **způsobu**, **Jak** zacházíme s naší mluvou mezi lidmi, získáváme schopnost, sílu **sblížit se** a setkat se s archandělskými bytostmi. Podle způsobu, jak používáme naše údy, získáváme ve styku s bytostmi archai možnost mít po smrti vlastní sebevědomí. Tak se pak vžíváme do duchového světa a **spřádáme**, co se v době mezi smrtí a novým zrozením vytváří jako projasněná síla vědomí.

Pokud si nyní všímáme dítěte v prvních letech života, tak vidíme, jak doznívá předešlý pozemský život. Nejen, že vidíme do života před zrozením, ale nahlížíme také do předchozího pozemského života, a tím si teprve osvojujeme pohled na celý pozemský život. Díváme se potom

na dítě, jak se učí chodit, používat ruce, pozorujeme, zda chodí po špičkách nebo patách. A nevidíme to pouze tak, jak se to jeví našemu fyzickému pohledu, ale jak dříve prováděla tato bytost své skutky s určitou jemností, citlivostí, se soucitným srdcem, jak to v tomto životě dává dítěti pevný krok. Jak nejistý, jakoby tančící krok je následkem brutálního, bezcitného vystupování v předešlém životě. Každý krok dítěte, zápas o takovou či onakou podobu kroku, nám prozrazuje, jak je tato podoba následkem předešlého života. Fyzickou podobu se naučíme rozeznávat jako obraz toho, co v dítěti žije z dřívějšího pozemského života jako morální impuls. Je to ten nejvelkolepější jev, jaký můžeme vidět: jak se dítě učí chodit. V chůzi se vyjadřují všechny jeho podstatné osudové rysy. Svoboda člověka, jak už jsem včera řekl, je stejně tak málo omezena tím, že se člověk rodí s osudem, jako tím, že má světlé nebo tmavé vlasy.

V mluvě se vyjadřuje něco jiného. Máme tu také s ohledem na život před zrozením takovou souvislost, kterou lze ale těžko charakterizovat. Protože je to tak těžké, chtěl bych vám to vysvětlit trochu populárním způsobem. Když člověk projde branou smrti, dal své vlastní lidské bytosti určitou morální podobu. Vždy během života ve spánku tkal svou bytost, a výsledek svého tkaní nyní začne sám vidět. Když člověk projde branou smrti, dostane se správným způsobem do blízkosti andělů, archandělů a archai. Ale k tomu přistoupí ještě něco, co má člověk od druhé skupiny hierarchií. Ta vlévá do člověka jako další, více neosobní osud to, co člověka zasazuje do určité řeči, do určité národní souvislosti. Osobní osud souvisí s tím, čím je člověk v souvislosti s archai, schopnost řeči v souvislosti s archanděly. Jakou ale mluvíme řečí, to máme od ještě vyšších bytostí: *exusiai, dynameis, kyriotetes*.

Když se díváme na myšlení, na představování, souvisí to, jak jsem ukázal, s anděly. Tyto bytosti mohou člověka obdarovat schopností myslet. Tuto možnost si však vydobyly teprve v zemské době, neměly ji v době měsíční. Ale tím se vyvíjeli i andělé samotní, tím se sami dostanou do blízkosti serafu, cherubů, trůnů. Tím si vydobyli schopnost bez-

prostředně se stýkat s trůny, cheruby, serafy, a tito nepropůjčují schopnosti skupině lidí, nýbrž dávají schopnosti celému lidstvu. Myšlení je něco, co je celému lidstvu společné. Odtud myšlenková logika, která je společná lidem celého světa. Chůzi, v níž se vyjadřuje osobní osud, máme od archai z jejich vlastních sil. Síly řeči má člověk od archandělů, ale tl se přitom řídí druhou skupinou hierarchií. Od andělů má člověk schopnost myšlení, ale dávají mu ji pod vlivem nejvyšších hierarchií.

Tak jsou tyto věci propojeny ve světovém řádu a tak chápeme člověka pouze tehdy, když jsme schopni všimnout si jeho propojenosti se světovým řádem. Tak rozumíme nejen jednotlivé lidské bytosti, ale podstatu živícího nebo odumírajícího jazykového kmene, chabého nebo více dokonalého myšlení. Člověk se na zemi nachází ve stavu určitého dualismu. Vidí, jak jsou bytosti závislé na jistých přírodních zákonech. A na druhé straně má člověk vědomí své spojitosti s božstvím. Tady na zemi není spojení mezi přírodním a morálním světovým řádem. Ale když obrátíme pohled zpět na život před zrozením a po smrti, potom vstupujeme do světa, kde jsou oba světy spojeny v nerozlučnou jednotu. Člověk nebude schopen správně posoudit, co je on sám, když se nebude schopen na sebe dívat jako na duchovní bytost. Nedojde k jednotnému světónázoru, když nerozšíří svůj obzor za zrození a smrt, když nerozšíří svůj obzor na vyšší světy. Aby pochopil svou celou, plnou bytost, potřebuje vědomí, které je prosyceno poznáním, jak sám souvisí s duchovním světem.

To jsou věci, které jsem vám dnes chtěl sdělit spíše z esoterního hlediska.